

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

на дисертацію Любомира Ярославовича Гудима:

«ПРАВОВА ІДЕНТИЧНІСТЬ:

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР»

на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права

Актуальність теми дослідження. В останні десятиліття ХХ століття та початку ХХІ століття загальна картина погляду на право та його значення для людини почали суттєво змінюватися, оскільки право стало збагачуватись все новими дослідженнями, які, з першого погляду, не є правовими, однак, в процесі їх дослідження, виявляється, мають неабиякий вплив на всю правову науку. Одним з таких понять, яке в процесі дослідження перетворюється з соціологічного, психологічного, філософського в правове, є ідентичність.

В літературі часто зустрічаються такі види ідентичності, як: національна (виражає приналежність людини до конкретної нації), громадянська (відчуття приналежності до спільноти громадян і держави), політична (ототожнення індивідом себе з певними політичними ідеалами), які ми часто застосовуємо і у правовій науці, оскільки нам цілком зрозуміле їхнє значення. Однак, вживаючи поняття «правова ідентичність», не зрозуміло з чим себе має ототожнювати індивід: чи з правовим суспільством, чи законодавством, чи з природним правом тощо. Звідси випливає, що питання правової ідентичності має глибокий зміст, який закладений в розумінні «що є право?». Впродовж багатьох століть на дане запитання відповідь намагається віднайти філософія права. Таким чином, вивчення ролі і значення ідентичності стало ключем до розуміння права. Отже, питання правової ідентичності – виключна компетенція філософії права. Тому місце правової ідентичності у філософії

права повинне бути серед таких фундаментальних понять, як: правосвідомість, правопорядок, правові цінності, правова поведінка тощо.

Входження правової ідентичності у філософію права є свідченням еволюції правової науки, її збагачення антропологічним змістом та прагненнями до розуміння права не як простого суб'єкта права, а як людини з індивідуальними характеристиками. У ХХІ столітті виникає новий тип особистості, яка формує свою правову ідентичність не через об'єктивістські ідеали, а через власну самобутність, індивідуальність, самосвідомість. Втім, в таких умовах, все більш гостро стоїть питання самоаналізу, самооцінки, самосприйняття, осмислення духовного життя, ставлення до самого себе, розуміння власних особистісних правових установок та орієнтацій.

Підсумувавши вище викладене, стає зрозумілим, що вивчення поняття правової ідентичності є складним процесом, яке потребує вирішення як мінімум декількох завдань, зокрема:

- 1) зрозуміти, як співвідносять між собою праворозуміння та правова ідентичність;
- 2) проаналізувати місце правової ідентичності серед таких понять, як правосвідомість, правопорядок, правова культура, правові цінності, правова поведінка тощо;
- 3) вивчити, яке мають значення індивідуальність, самосвідомість у правовій ідентичності;
- 4) зрозуміти, який вплив на розвиток правової ідентичності має антропоцентристське спрямування філософії права.

Позитивним в роботі Л. Я. Гудима «Правова ідентичність: філософсько-правовий вимір» є те, що автор намагається віднайти відповідь на всі вище поставлені питання. Так, автор зазначає, що «...праворозуміння є базовою основою правової ідентичності. Визначення людиною свого місця у правовій реальності залежить від домінуючого праворозуміння у суспільстві, тобто від практичного типу праворозуміння». Також Л. Я. Гудим аналізує взаємозв'язок

правової ідентичності з правосвідомістю, правопорядком, правовою культурою, правовими цінностями, правовою поведінкою. Так, у роботі вказано, що «правосвідомість передує формуванню правової ідентичності, адже багато процесів, що відбуваються з людиною під час формування її правосвідомості, мають в подальшому вплив на її правове самовизначення, зокрема, мова йде про: сприйняття та освоєння правового життя, засвоєння правових знань, правопізнання, оцінка чинного права й правових норм, усвідомлення правових потреб та інтересів суб'єктів суспільних відносин, формування власного ставлення до права тощо». Щодо взаємозв'язку з правопорядком та правовою культурою автор зазначає, що «метою правової ідентичності є усвідомлення особистістю своєї ролі у правовій системі, яка полягає у: правовій активності, правомірній поведінці та дотримання правопорядку. Тобто, завершальною стадією правової ідентифікації повинна бути повна інкультурація правового суспільства, коли особистість оцінює себе, свої дії з позиції того права з яким вона себе ідентифікує. Показником правової інкультурації та правової ідентифікації загалом є прагнення особи до правомірної поведінки, як свідомого, вольового акту, обумовленого ціннісною правовою орієнтацією, правовими, моральним якостями та досвідом особистості».

Вивчаючи значення індивідуальності, самосвідомості у правовій ідентичності, Л.Я. Гудим у своїй роботі зазначає наступне: «через такі форми самосвідомості, як: самопізнання, самокомунікація, самооцінка формується правова самосвідомість, яка є підставою для формування правової ідентичності. З правовою самосвідомістю особистість стає готова до самозміни та самоконтролю на користь об'єкта чи суб'єкта ідентифікації».

Щодо останнього завдання, окресленого мною, то і тут автор його успішно розв'язав, оскільки присвятив йому цілий підрозділ «Методологічні засади дослідження правової ідентичності», в якому антропоцентризм простежується у кожній окремій течії, зокрема, у: психологічній концепції

(психосоціальний та психоаналітичний підходи), герменевтиці, синергетиці, феноменології, філософії життя, інтуїтивізму, екзистенціалізму тощо.

Викладене вище свідчить на користь актуальності теми дисертаційного дослідження Л.Я. Гудима. На користь актуальності і своєчасності теми дисертаційного дослідження свідчить також і та обставина, що комплексного філософсько-правового дослідження правової ідентичності в межах філософії права в Україні ще не проводилось, а в наявних теоретичних розробках зазначені проблеми досліджувалися лише частково. Це дає підстави стверджувати, що актуальність наукового дослідження Л.Я. Гудима «Правова ідентичність: філософсько-правовий вимір», яке й присвячене вирішенню вказаних вище проблем, не викликає сумніву. За своїми масштабами, проблемністю, суспільною і науковою значимістю обрана тема дослідження цілком відповідає проблематиці дисертації зі спеціальності 12.00.12 – філософія права

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації Л.Я. Гудима, визначається тим, що вони підтверджені певними науковими доказами, емпіричними фактами і є переконливими. Автор поставив собі за мету всесторонньо розглянути всі питання, які стосуються поняття, ознак, принципів правової ідентичності та розглянув особливості її формування.

Для досягнення поставленої мети ним було визначено вирішення певного кола завдань. Така мета та відповідні завдання вимагають історичної ретроспективи правової ідентичності та розгляд її з урахуванням двох типів філософування (класики та посткласики), проведення системного аналізу спочатку поняття та ознак соціальної ідентичності, а згодом і виведення поняття правової ідентичності, розгляду взаємозв'язку правової ідентичності з іншими підвидами ідентичності (політичною, цивілізаційною, національною, громадянською), а також з іншими, на перший погляд, тотожними поняттями (правовий менталітет, правовий статус,

правосвідомість), передумов формування правової ідентичності, аналізу правової особистості як суб'єкта правової ідентичності, окреслення поняття, ознак та етапів правової ідентифікації. Зміст дисертаційної роботи, характер висновків, до яких прийшов автор та запропоновані ним рекомендації свідчать про досягнення дисертантом поставленої перед собою мети.

Привертає увагу різнобічна апробація результатів наукового дослідження: вони багаторазово доповідалися на авторитетних наукових та науково-практичних конференціях, засіданнях круглих столів, семінарах; використовуються в навчальному процесі у навчальних закладах.

При виконанні дисертаційного дослідження автор використав значну кількість теоретичних робіт. Дані види робіт мають безпосереднє відношення до аналізованої проблематики та становлять собою сукупність не лише вітчизняних, а й зарубіжних науковців-теоретиків, праці не лише з філософії права, але й з психології, філософії, соціології, історії тощо. Л.Я. Гудим не тільки посилається на дані джерела, але й здійснює їх філософсько-правовий аналіз, критичну оцінку, веде аргументовану полеміку з науковцями та практиками і пропонує відповідні логічні висновки.

Також дана робота є не лише надбанням наукової думки, що показує належний рівень вже проведеного дослідження, а й свідчить про високий потенціал автора. На користь цього свідчать висновки, які стосуються посткласичної методології. Використання різноманітних методів наукового пошуку є підтвердженням достовірності наукових положень, висновків та результатів, викладених у дисертації. Правова ідентичність є породженням посткласичної методології права та вимагає не лише традиційного арсеналу методів, але й пошуку нової методології дослідження. Загалом автор виділяє наступні ознаки посткласичної методології у праві, які при дослідженні правової ідентичності є визначальними: відмова від об'єктивації права на користь суб'єктивного усвідомлення права; перегляд механістичної та детерміністської інтерпретації буття права; подолання бінарності (хаос і

порядок, детермінізм і інтердетермінізм, стабільність і нестабільність) у праві на користь їх синтезу (є діалогічною методологією); визнання контекстуальності у праві; включає не лише правове пізнання об'єкта, але й форми, засоби та процедури пізнавальної діяльності суб'єкта; пропонує людиноцентричний вимір права, де переважає суб'єктивне усвідомлення права; вбачає своє головне завдання у вирішенні проблеми цінності осмислення та розуміння права; визнає первинний досвід як систему пізнання, а також сконцентована на ірраціональних способах пізнання права; ґрунтується на гуманізмі та особистій відповідальності людини; критикує універсальний метод пізнання та відстоює плюралізм в осмисленні права.

Новизна положень та висновки, які виносяться на захист, заявлені як такі, що становлять наукову новизну і дійсно є такими. Дисертація є першим в Україні філософсько-правовим дослідженням правової ідентичності та її процесів формування. У проведеному дослідженні сформульовано положення та висновки, які є новими для філософії права або такими, що наділені істотними ознаками.

Найбільш вагомими серед теоретичних положень, рекомендацій, висновків, пропозицій, сформульованих у дисертації, є такі:

вперше:

- запропоновано авторське визначення правової ідентифікації – це процес, який виявляється в ототожненні індивідом себе з певною групою або соціумом через інтегративне праворозуміння, що нерозривно пов'язаний з пізнавальною, конотативною, аксіологічною, діяльнісною, екзистенційною сферами особистості та виражається у правомірній поведінці;

- обґрунтовано, що праворозуміння є базовою основою правової ідентичності. Визначення людиною свого місця у правовій реальності залежить від домінуючого праворозуміння у суспільстві, тобто від практичного типу право розуміння;

- запропоноване розуміння особистої правової ідентичності (самоідентичність), де під самоідентичністю слід розуміти самовизначення себе як суб'єкта правової діяльності, що полягає в реалізації почуття самоповаги, самоцінності, правової гідності;

- досліджено наступні принципи правової ідентичності: ототожнення, динамічності, саморегуляції, індивідуалізму, толерантності, консенсусу та солідарності, гуманізму, поваги, відповідальності, свободи, рівності, самоконтролю;

- встановлено, що правовій ідентифікації притаманні такі компоненти: пізнавальний, аксіологічний, конотативний (оцінка, результатом якої є емоційний досвід), діяльнісний (практичний), екзистенційний;

- виявлено, що правова ідентифікація здійснюється на основі таких етапів: правове пізнання та його результати: правові знання та досвід; правове мислення, що включає критичний аналіз, оцінку права та його результат – розуміння права; правова інтерналізація та формування ціннісної правової орієнтації; самоконтроль поведінки за допомогою правової волі; правова соціалізація через правову комунікацію та правове виховання; правове самовизначення та інкультурація, яка проявляється у правовому наслідуванні, соціально-активній діяльності та правовій поведінці.

удосконалено:

- визначення правової ідентичності, під якою слід розуміти результат усвідомлення правовою особистістю своєї приналежності до соціуму через комунікацію на основі домінуючих правових цінностей та норм;

- розмежування правової ідентичності з іншими поняттями, які у літературі часто вважають синонімічними, зокрема: політична ідентичність, цивілізаційна ідентичність, національна ідентичність, громадянська ідентичність, правовий статус, правова свідомість, правовий менталітет.

- дослідження соціальної ідентичності та доведено, що соціальна ідентичність – це результат усвідомлення особистості своєї приналежності до

соціуму через комунікацію на основі домінуючих соціальних цінностей та норм;

- філософсько-правові ідеї щодо ідентифікації людини у праві та встановлено, що перш ніж людина себе ідентифікує з правом, вона проходить ряд етапів: пізнає себе як правова особистість; формує власну правову самосвідомість через самокомунікацію, самооцінку; здійснює ідентифікацію в соціально-правовому просторі через самозміну та самоконтроль;

- дослідження розуміння права та встановлення, що ідеальний об'єкт правової ідентичності – це розуміння права як формальної рівності, що є мірою свободи і справедливості та досягнення синтезу між індивідуальною свободою і загальним благом;

- розуміння взаємозв'язку між самоідентичністю та соціальною ідентичністю, де встановлено, що самоідентичність є вторинною щодо соціальної ідентичності, оскільки формується на основі використання в процесі соціальної категоризації вироблених понять;

- розмежування правової соціалізації та ідентифікації і виявлено, що правова ідентифікація – це вища форма правової соціалізації.

дістали подальший розвиток:

- правові ідеї в межах класичного праворозуміння та встановлено, що правова ідентичність в межах даного типу праворозуміння – це абсолютна, позасуб'єктна даність, результат раціонального мислення, що формується через розуміння права як незмінного набору істин, які формуються або вищим інститутом – державою або самою природою;

- розгляд класичного праворозуміння та виділено в його межах два типи правової ідентичності: правова ідентичність, що формується на основі природного праворозуміння та правова ідентичність, що формується через позитивне праворозуміння;

- відмінності між юридичною та правовою ідентичностями та встановлено, що слід відрізнити поняття «юридичної ідентичності» та

«правової ідентичності». Юридична ідентичність – це вид професійної ідентичності, яка виражає орієнтацію юридичної професії серед інших професій. На відмінну від правової ідентичності, юридична є результатом професійного вибору та становить уявлення людини про своє місце в юридичній діяльності. Вона супроводжується певним особистісним уявленнями та сукупністю особистісних характеристик, які свідчать про рівень юридичних знань, уміння їх застосовувати, що залежать від мотиваційних та ціннісних якостей людини;

- ідеї щодо структури соціальної ідентичності, де елементами соціальної ідентичності виявлено: суб'єкт – особистість, контрсуб'єкт – соціум, об'єкт - соціальні цінності та норми.

Дисертація, загалом, є завершеною працею, в якій у логічній послідовності розкрита мета і завдання дослідження, складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

У контексті дослідження питань, що становили проблематику дисертаційного дослідження, автор у розділі 1 аналізує історичну ретроспективу правової ідентичності і доходить до висновку, що класичне та посткласичне праворозуміння, беручи за основу класичну та посткласичну філософії права, орієнтується на: 1) історичну періодизацію та історичні особливості правової думки; 2) концептуалізацію кожного типу філософсько-правової проблематики. У зв'язку з цим автором запропоновано здійснювати огляд правової ідентичності в межах даної типології, враховуючи як історичну зумовленість даного правового явища, так і концептуальну. Таке наукове завдання є виправданим, оскільки розвиток правової ідентичності залежить як від історичної філософсько-правової думки, так і від трактування права в межах цього періоду.

Також у 1 розділі проведено аналіз методологічного аспекту правової ідентичності і зауважено, що, будучи плюральною, посткласична методологія

включає в себе такі самостійні напрями досліджень, як: синергетика, феноменологія, герменевтика, екзистенціалізм, психоаналіз тощо.

У розділі 2 автор встановив онтологічні засади правової ідентичності. Автором встановлено, що у сучасній літературі виділяють два основних види ідентичності, які точніше можна назвати її двома гранями: особистісна (персональна, самоідентичність) і соціальна ідентичності. Отже, в цілому правова самоідентифікація тісно пов'язана із самовизначенням особистості. У зв'язку з цим ступінь сформованості почуття власної гідності – це своєрідний показник успішності правової самоідентифікації. Тому виявлення резервів вдосконалення правової самоідентифікації є передумовою успіху особистісного розвитку. Людина, якій властиві позитивні морально-правові якості, стає цінністю як в очах інших людей, так і у своїх власних. Відповідно до цієї оцінки ґрунтується гідність людини. Гідність людини піднімається або зменшується залежно від того, наскільки соціальні та правові цінності стали для неї правилами, увійшли в її внутрішній світ. Внаслідок позитивної правової самоідентифікації, яка полягає в усвідомленому ставленні до себе як до суб'єкта правової діяльності, що здатний діяти в межах права, виникає почуття самоповаги, правова значимість, внутрішня впевненість людини у власній цінності, а отже, почуття гідності успішно розвивається і функціонує. Тому особиста правова ідентичність або самоідентичність – це самовизначення себе як суб'єкта правової діяльності, що полягає в реалізації почуття самоповаги, самоцінності, правової гідності.

Самоідентичність є вторинною щодо соціальної ідентичності, оскільки формується на основі використання в процесі соціальної категоризації вироблених понять. Через засвоєння суспільних ролей та категорій правової ідентичності відбувається формування правової самоідентичності, тобто ціннісної орієнтації, мотивів, емоцій, правової свідомості, розвиток яких в подальшому тягне зворотний вплив на правову ідентичність. У більшості випадків правова самоідентичність обумовлена приналежністю до певної

правової групи і навпаки, приналежність обумовлена самоідентичністю. Найбільш оптимально, коли правова самоідентичність і правова ідентичність співпадають і розвиваються у взаємозв'язку.

У 3 розділі автор доводить, що правова ідентифікація полягає не лише в оцінці особистістю свого правового статусу, але й визначення для себе що є право, його розуміння і вже тоді співставлення власного бачення з домінуючим праворозумінням. Це не механічний процес, який зводиться лише до порівняння своїх прав і обов'язків з правами і обов'язками інших. Окрім того, встановлено, що досліджувати правову ідентичність, її якість неможливо без дослідження процесів самого механізму її формування – правової ідентифікації. Можна диференціювати такі ключові закономірності правової ідентифікації:

1) правова ідентифікація і її завершеність залежить від індивідуальних особливостей особистості, таких як: правосвідомість та самосвідомість; правові знання; правове мислення; правові навички та вміння; ціннісна правова орієнтація;

2) правова ідентифікація передбачає внутрішню згоду з основними засадами інтегративного праворозуміння;

3) на правову ідентифікацію впливають зовнішні фактори, зокрема: правовий порядок та стабільність у державі, відповідність задекларованих прав з можливістю їх використання, правовою культурою суспільства тощо;

4) процес розвитку правової ідентифікації передбачає самоідентифікацію;

5) правова ідентифікація функціонує у свідомому та несвідомому в людині, раціональне та ірраціональне. Формування правової ідентичності відбувається як на усвідомлених правових фактах, рішеннях, висновках, так і на якихось апріорно неусвідомлюваних явищах (правовій інтуїції, емоційному досвіді тощо).

Матеріали дослідження всебічно викладені у монографії, 6 наукових

статтях, опублікованих у фахових виданнях з юридичних наук, а також у б тезах виступів на науково-практичних заходах. У публікаціях достатньо відображені всі розділи дисертаційного дослідження.

Всі публікації підготовлені дисертантом одноособово.

Автореферат дисертації ідентичний за змістом основним положенням дисертації.

Висновки здобувача щодо значущості його праці для науки і практики видаються правомірними.

Вирішення наукового завдання. Дисертація Л.Я. Гудима містить вагомі результати, які в сукупності вирішують важливе наукове завдання, а також забезпечують розв'язання цілого ряду практичних питань, що стосуються правової ідентичності.

Викладені в роботі наукові положення заповнюють ряд прогалин, які існують у філософії права та нормативно-правовій базі, є основою для проведення подальших досліджень.

Таким чином, найбільш важливі наукові та практичні результати філософсько-правового дослідження правової ідентичності мають різнопланове значення для юридичної науки та практики і можуть бути використані у науково-дослідній діяльності для подальших теоретичних пошуків при розробці проблем правової ідентичності.

Результати дослідження можуть бути враховані:

- для подальшого теоретичного та філософсько-правового осмислення правової ідентичності;
- у процесі прийняття юридично значимих рішень;
- під час викладання в юридичних та інших гуманітарних навчальних закладах таких курсів, як «Філософія права», «Загальна теорія держави та права», «Соціологія права», «Юридична психологія».

Зауваження. Між тим, не всі авторські тези, твердження і міркування сприймаються як логічний підсумок емпіричних спостережень, що на

достатньому рівні обґрунтовані з теоретичних позицій, здобутків юридичної практики і аналізу нормативного матеріалу. Деякі з них потребують додаткових роз'яснень і уточнень.

1. Всім зрозуміло, що методологія покликана допомогти досягнути мету та завдання дисертаційного дослідження за допомогою певних методів, підходів та засобів. Тобто, методологія наукового дослідження покликана спростити процес здобуття наукових знань та окреслити вектор наукової роботи. Також загальновідомим є те, що залежно від рівнів методологічного аналізу виділяють загальнонаукові методи, методи суміжних галузей науки, методи окремих галузей науки. З огляду на вище наведе, видається, що автор у пункті 1.2 «Методологічні засади дослідження правової ідентичності» характеризує лише окремі, спеціальні методи посткласичного філософування та уникає загальної характеристики загальнонаукових методів, які, без сумніву, наявні в роботі. До таких методів відносяться зокрема: історичний, функціональний, системний, когнітивний (пізнавальний) метод моделювання та ін.

2. У філософії права часто звертається увага на взаємозв'язок права та моралі, адже мораль є вагомим фактором саморегуляції поведінки особистістю. В даному контексті хотілося б підкреслити, що робота суттєво збагатилася би за умов проведення Л.Я. Гудимом аналізу впливу моралі на формування правової ідентичності особи.

3. У дисертаційному дослідженні автор стверджує: «праворозуміння є базовою основою правової ідентичності». Всім нам відомо, що праворозуміння має декілька концепцій: природно-правова, позитивістська, соціологічна, історична тощо. Отже, виникає запитання, який саме тип праворозуміння може бути базовою основою правової ідентичності?

4. Другий розділ роботи присвячений онтологічним засадам правової ідентичності, де Л.Я. Гудим виділяє поняття правової ідентичності, принципи, її структуру, однак, оминає питання видів правової ідентичності, зокрема за

суб'єктивним складом. Робота лише б збагатилася і стала ще цікавішою, якби автор провів розмежування між процесом формування побутової правової ідентичності та професійної.

5. У розділі 3 «Філософсько-правові аспекти формування правової ідентичності» автор аналізує значення різних індивідуальних та суспільних факторів для формування правової ідентичності, зокрема: правосвідомості, правового мислення, правової культури тощо. На мою думку, в даному контексті важливо було також проаналізувати значення правової ідеології на формування правової ідентичності.

Загалом висловлені критичні зауваження істотно не впливають на позитивну оцінку дисертаційного дослідження, оскільки більшість із них є дискусійними або можуть бути предметом дискусії в ході прилюдного захисту дисертації.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Висловлені зауваження не перешкоджають позитивній оцінці виконаної Л.Я. Гудимом дослідницької роботи, а здійснений дисертантом творчий пошук заслуговує на повагу і безумовну підтримку.

Рецензована дисертація вирішує конкретне науково-прикладне завдання, містить раніше не захищені положення, які є особистими здобутками автора, мають наукову цінність і позитивне значення для подальшого розвитку теорії права.

Результати дослідження можуть бути використані у законотворчій сфері, а також у науково-дослідній роботі та навчальному процесі.

Дисертаційні матеріали належним чином оприлюднені в наукових публікаціях і виступах на конференціях.

Зміст дисертації у встановленому ДАК України обсязі відображений в авторефераті.

Вищесказане дозволяє визнати дисертацію «Правова ідентичність: філософсько-правовий вимір» завершеним самостійним дослідженням, що

відповідає вимогам ВАК України до дисертацій, поданих на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, а також п. 13 “Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника” (постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2007 р. № 423).

Автор дисертації – Гудим Любомир Ярославовична підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права.

Офіційний опонент:

професор кафедри теорії та філософії права
Навчально-наукового інституту
права і психології
Національного університету
«Львівська політехніка»,
доктор юридичних наук, професор

А. С. Токарська

Підпис проф. А.С. Токарської засвідчую:

Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»,
кандидат технічних наук, доцент

Р.Б. Брилинський